

К. О. САВЧУК

Костянтин Олександрович Савчук, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Київського університету права НАН України

ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ КУРС МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ОХОРОНИ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ*

Міжнародне право охорони культурних цінностей є однією з наймолодших галузей сучасного міжнародного публічного права. Однак попри свій порівняно нетривалий час існування воно вже перетворилося на досить розгалужену систему міжнародно-правових принципів та норм, основу якої складають міжнародні договори, прийняті під егідою таких організацій, як ЮНЕСКО та Рада Європи. В українській юридичній науці визнаним фундатором наукової школи міжнародного права охорони культурних цінностей безперечно є доктор юридичних наук, професор Віктор Іванович Акуленко, який нещодавно опублікував монографію «Міжнародне право охорони культурних цінностей та його імплементація у внутрішньому праві України», що є певним підсумком його багаторічної праці на ниві правової охорони надбань культури.

В Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України В. І. Акуленко протягом багатьох років здійснював системні дослідження проблем міжнародно-правової охорони культурної спадщини, завдяки чому у вітчизняній науці міжнародного права отримала розвиток концепція зародження та становлення нової галузі міжнародного публічного права – міжнародного права охорони культурних цінностей. Існування цієї галузі міжнародного публічного права поступово знаходить визнання у авторитетних наукових виданнях, зокрема у шеститомній «Юридичній енциклопедії» та «Великому енциклопедичному юридичному словнику». Як вже зазначалося вище, В. І. Акуленко є засновником єдиної в юридичній науці країн СНД наукової школи міжнародного права охорони культурних цінностей. Основними віхами становлення цієї школи став вихід у світ у 1991 р. монографії В. І. Акуленка «Охорона пам'яток культури в Україні (1917–1990)», видання у 1997 р. збірника «Україна в міжнародно-правових відносинах. Книга 2: Правова охорона культурних цінностей», підготовка та захист під керівництвом В. І. Акуленка кандидатських дисертацій В. В. Максимова «Правова охорона культурних цінностей у Конвенціях ЮНЕСКО» (1997 р.), О. І. Мельничук «Статус всевітньої природної спадщини людства в міжнародному праві» (2006 р.), С. С. Птухи «Правові аспекти діяльності Ради Європи у сфері охорони та використання культурної спадщини» (2012 р.) і нарешті вихід у світ рецензованої монографії.

Фундаментальна монографія «Міжнародне право охорони культурних цінностей та його імплементація у внутрішньому праві України» містить узагальнення історії становлення та структури міжнародного права охорони культурних цінностей. Автор починає розгляд зародження правової охорони культурних цінностей аж з часів античності, доводячи на конкретних прикладах, що «збереження культурних цінностей – як предмет нормативного врегулювання – виникло й існувало з давніх часів у різних формах, що власне і відображало відповідні етапи розвитку суспільства і права» (С. 23). З книги В. І. Акуленка читач може дізнатися про розвиток ідеї охорони культурних цінностей під час воєн в епоху Середньовіччя та Відродження, висловлювання Гуго Гроція та Емера де Ваттеля з цього питання, виникнення перших договірних норм міжнародного права в сфері охорони культурних цінностей, яке автор цілком слушно пов'язує з Вестфальським миром 1648 р.

У монографії детально розглянуто правове регулювання захисту об'єктів культурного характеру під час воєнних дій відповідно до положень «Кодексу Лібера» та Гаазьких конвенцій 1899–1907 рр., які стали важливою віхою розвитку норм міжнародної охорони культурних цінностей. Автор детально показує процес становлення сучасних норм міжнародного права в сфері охорони культурних цінностей, втілених зокрема в таких документах як Пакт Реріха 1935 р., Гаазька конвенція про захист культурних цінностей під час збройного конфлікту 1954 р., Конвенція ЮНЕСКО про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності 1970 р., Конвенція ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини 1972 р., багаточисленні конвенції, укладені під егідою Ради Європи тощо. В. І. Акуленко пропонує широке розуміння поняття міжнародного права охорони культурних цінностей, відповідно до якого – це «система принципів та норм, що формуються суб'єктами міжнародного права і регулюють міжнародні відносини у сфері збереження, використання і дослідження культурної спадщини, відновлення історичного середовища, захисту культурних цінностей у випадку збройних конфліктів, реституції і повернення незаконно переміщених культурних цінностей і поваги культурних

© К. О. Савчук, 2013

* Рецензія на кн.: Акуленко В. І. Міжнародне право охорони культурних цінностей та його імплементація у внутрішньому праві України: Монографія. – К.: ТОВ «ВО «Юстиніан», 2013. – 608 с.

прав людини (С. 61–62). У якості галузевих принципів міжнародного права охорони культурних цінностей автор пропонує розглядати наступні принципи: розвитку і збереження національної культури як вирішального чинника самобутності та ідентифікації етносу; рівноправ'я та поваги усіх культур, визнання їх багатоманітності та різноманітності; універсальності, єдності й неподільності культурних прав людини; міжнародного культурного співробітництва; міжнародної охорони й збереження культурних цінностей, що становлять всесвітню спадщину; захисту культурних цінностей у випадку збройного конфлікту; міжнародного обміну, повернення й реституції культурних цінностей країнам їх походження.

У книзі В. І. Акуленка ґрунтовно досліджуються джерела, предмет, об'єкти та інститути міжнародного права охорони культурних цінностей, аналізується інституційна система, в рамках якої здійснюється міжнародне співробітництво в цій сфері, значну увагу приділено питанню захисту культурних цінностей у період збройних конфліктів. Окремий розділ монографії присвячено аналізу правової природи реституції та повернення культурних цінностей у міжнародному і внутрішньому праві. Особливо слід наголосити, що автор розкриває юридичний зміст норм міжнародного права в цій сфері крізь практику України. Так, у цій книзі вперше у вітчизняній міжнародно-правовій літературі узагальнено двосторонні договірні відносини України в сфері охорони, реституції та повернення культурних цінностей, здійснено комплексний аналіз міжнародно-правового співробітництва держав-членів СНД у сфері правонаступництва, збереження і повернення культурних цінностей, а також дано розгорнуту характеристику імплементації міжнародно-правових зобов'язань України в сфері охорони культурних цінностей. Взагалі, не буде перебільшенням стверджувати, що ця праця є унікальною як за формою, так і за змістом та за кількістю опрацьованих джерел. Безперечно, вона є безцінною для будь-якого фахівця з міжнародного права, а також працівників органів державної влади, музеїв, архівів, бібліотек, студентів та аспірантів і всіх, хто цікавиться питаннями правової охорони культурних цінностей.

Н. Я. РУДИЙ

Назар Ярославович Рудий, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ

СИРІТСЬКІ СУДИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ІСТОРИКО-ПРАВОВОГО АНАЛІЗУ*

Розглянута автором тема, без сумніву, є актуальною та затребуваною реаліями сьогодення. Адже проголошення незалежності України у 1991 році та розбудови її як демократичної, правової та соціальної держави вимагало радикальних змін у всіх сферах життєдіяльності. Не завжди ці зміни були якісними і своєчасними, що спричинило значні політичні, економічні, соціальні та ін. проблеми, ряд яких не вирішено й дотепер.

Питання опіки й піклування за неповнолітніми чи неповносправними громадянами особливо гостро почали поставати починаючи з другої половини 90-х років ХХ ст., так як постійні економічні негаразди викликали збільшення неблагополучних сімей, що спричинило зростання дитячої безпритульності. Врегулювання старими радянськими опікунськими нормами (передбачали пріоритет державних форм опіки) даної проблеми не давало належного якісного ефекту. Постала нагальна потреба звернутися до історико-правового досвіду регулювання опікунських відносин в Україні та адаптації його позитивних моментів у сучасному законодавстві.

Дослідження О. О. Малишева дозволяє заповнити ще одну прогалину в історико-правовій науці, що стосується розвитку інститутів опіки й піклування в Україні. Розглядаючи організацію та діяльність на території України міських сирітських судів, автору вдалося досягнути мети дослідження – історико-правової реконструкції та узагальнення досвіду функціонування сирітських судів.

У першому розділі автор монографії проаналізував історіографію розглянутої тематики, що складається із значної кількості праць вітчизняних та зарубіжних авторів. При цьому, відзначено важливість досліджень присвячених розгляду історії органів опіки й піклування у римському та візантійському праві, так як вітчизняне опікунське право є тісно пов'язаним з візантійською правовою традицією. У джерельній базі, поряд з проектами та тими нормативно-правовими актами, що вступили в дію, широко використовуються архівні матеріали. Деякі з них вперше вводяться до наукового обігу, що безперечно збільшує наукову цінність даного дослідження.

Особливу увагу заслуговує застосування широкого спектру методів для розкриття предмета дослідження, вказуючи на проблемність їх застосування у зв'язку з віддаленістю початку дослідження (емпірична складова) від загальних висновків, що можуть змінюватися під впливом нових емпірично одержаних відомостей.

© Н. Я. Рудий, 2013

* Рецензія на кн.: *Малишев О. О. Міські сирітські суди в Україні: історико-правове дослідження.* – К., 2013. – 352 с.